

ДВОРКІН (Dworkin) Рональд Майлс (11 груд. 1931, м. Провіденс (Род Айленд, США) – 14 лют. 2013, Лондон) – амер. юрист, філософ права і політик. Після закінчення школи у Бостоні отримав стипендію на навчання в Гарвардському ун-ті. У 1953 став бакалавром мистецтв (BA). Цього ж 1953 він отримав стипендію Родса (Rhodes Scholarship) для продовження навчання в Оксфорді (Велика Британія), де протягом наступних 2-х років вивчав юриспруденцію під керівництвом Р. Кроса (Sir Rupert Cross).

Повернувшись до США в 1955, Д. вступив до Гарвардської школи права і через два роки одержав ступінь бакалавра права (LLB). У 1957 став клерком відомого Л. Хенда (Learned Hand), судді Апеляційного суду для другого округу (Нью-Йорк). Після виходу Л. Хенда у відставку Д. зайнявся практикою в престижній міжнар. юрид. фірмі Sullivan & Cromwell зі штаб-квартирою у Нью-Йорку.

У 1962–69 він став професором права у Єльському уні-ті, де через деякий час очолив кафедру юриспруденції. Д. став півроку викладати в Оксфорді, а другі півроку – в юрид. школі Ун-ту Нью-Йорка. Після відставки в Оксфорді і до 2008 Д. був одночасно професором Лондонського унів. коледжу. Після 2008 він одночасно був і професором філос. ф-ту Ун-ту Нью-Йорка.

Д. вже за життя отримав всесвіт. визнання, підтвердженням чого стали переклади його найбільш важливих праць на всі осн. європ. мови, а також на японську та китайську. У 2006 ЮНЕСКО запропонувало відзначити в усіх країнах його 75-річчя. Він був членом Британ. академії (Fellow of the British Academy) і Америк. академії мистецтв і наук (the American Academy of Arts and Sciences). Його нагороджено багатьма преміями амер. наук. товариств та міжнар. відзнаками, найважливішою з яких є премія Холберга від норвезького Ун-ту Бергена (Ludvig Holberg International Memorial Prize, 2007), що для юристів стала аналогом Нобелівської премії.

Теорет.-філос. базис. Філософ.-прав. погляди Д. формувалися у полеміці з гол. напрямками сучасної філософії права в США.

Теорет. погляди. Д. пов'язує філос.-прав. теорію з актуальними сусп.-політ. проблемами. Він розвиває ідею особистих прав людини і розкриває, яким чином індивіди можуть відстоювати свої права у складних справах завдяки орієнтації суд. рішень на демократ. принципи і справедливість. Згідно з Д. уявлення про справедливість передбачають фундам. право на рівність, або право на рівне піклування та повагу. Усі ін. права він вважає похідними від цього права.

Д. наполягає на тому, що окрім *правил* прав. системи містять і *принципи* – морал. судження, слухність яких підтримана законами, суд. постановами, Конституцією. Д. обґрунтовує необхідність дотримання та застосування судьями прав. принципів, які склалися історично і вже «вмонтовані» у прав. систему. Провідну роль у цьому процесі відіграли рішення Верхов. суду США, члени якого протягом усієї його історії фактично займалися саме морал. прочитанням Конституції при розгляді конкр. складних справ.

У центрі міркувань Д. «серйозне ставлення до прав». Д. підкреслює, що на практиці уряд має останнє слово щодо прав людини. Серйозне ставлення до прав включає 2 важливі ідеї: людської гідності та політ. рівності. Д. вважає, що слід ставитися до їх порушень, як до морал. злочинів. Ступінь серйозності сприйняття прав урядом виявляється, зокрема, у його ставленні до громадян. непокори. На думку Д., заг. обов'язок коритися всім законам не може бути абсолютним обов'язком, тому що д-ва може приймати і реалізовувати несправедливі закони і політику, а людина, крім обов'язків перед дер-вою, має ще й обов'язки перед Богом і своєю совістю. Якщо останні суперечать її обов'язку перед дер-вою, людина має право зробити те, що вважає правильним.

Важливе місце у творчій спадщині Д. займає аналіз філос. питань щодо прав на аборти і на евтаназію, а також прав пацієнтів, які страждають на сенільну деменцію. У 1987 на замовлення Конгресу Д. підготував доповідь «Філософські проблеми сенільної деменції» (старечого слабоумства), в якій привернув увагу до соц. та мед. аспектів громадян. прав понад мільйона американців, що страждають на неї.

Продовження цього аналізу відбулося у книзі Д. «Царина життя: Аргумент щодо абортів, евтаназії та особистої свободи» (1993). Д. відстоює тезу, що тільки свідомі люди можуть володіти інтересами щодо збереження свого життя або уникнення страждань. До появи чутливості людський плід ще не має власних інтересів, які могли б виправдати д-ну політику обмеження абортів. Д. захищає конст. права на аборт і евтаназію – крайні ситуації, коли доводиться обирати між життям і смертю. На його думку, дебати про аборт містять «інтелектуальну плутанину». Вона виникає з двох різних позицій щодо захисту людського життя. Одна позиція полягає в тому, що носії життя мають «інтереси» та «права». З другої позиції, людське життя оцінюється як «священне» і «недоторканне». На підставі цієї «недоторканності» прав. обмеження абортів до 1972 містилися в крим. праві.

На думку Д., рішення проблеми абортів залежить від цінніс. стандартів сусп-ва. Уряд не може обмежити права жінки на свободу розпорядження своїм тілом. Д. підкреслює, що всі права «придбані», і тому з погляду права реліг. оцінки значення і святості життя обов'язково «спірні».

Інша гостра проблема полягає у з'ясуванні можливостей легального припинення життя пацієнтів з невиліковними хворобами. Д. вважає, що наше життя визначається бажанням реалізувати інтереси. Досвідні інтереси (experiential interests) ми поділяємо деякою мірою з усіма тваринами. Більш важливі *критичні інтереси* (critical interests), які відображають наше прагнення до ідеалу порядності (integrity) у нашому житті. Саме вони пояснюють, чому так багато людей піклується про те, як завершиться їхнє життя. Д-ва не може заперечувати бажання «смерті з гідністю» і не має жодних законних підстав втручатися в директиви щодо кінця життя. Тому слід дозволити медикам вживати необхідних заходів для припинення життя невиліковно хворих за їхнім бажанням, а у випадку втрати ними свідомості – за бажанням довірених осіб.

Співвідношення права і моралі та місця порядності в теорії інтерпретації. Ще в ранніх працях він показав, що повноцінна юрид. інтерпретація не може

обійтися без урахування морал. принципів. Водночас він запропонував збалансоване рішення контрверзи між прав. позитивізмом та течією природ. права шляхом розуміння прав. системи як поєднання власне юрид. правил та морал. принципів. Цю позицію він називає *інтерпретивізмом*. Д. вважає, що і дотримання закону, і його застосування завжди визначається не тільки і навіть не стільки об'єктивними, скільки суб'єктивними чинниками залежно від того, наскільки цінується гідність людини і визнається її прав. та політ. рівність з ін. людьми. Тому найважливішою метою права є забезпечення в суд. рішеннях і статутах внутрішньо послідовної найкращої інтерпретації політ. і прав. порядку в сусп-ві, забезпечення у праві того, що Д. називає «порядністю» (integrity).

На його думку, в кожній суд. справі можливе лише одне правильне рішення. Д. використовує метафоричний образ ідеального судді Геркулеса, наділеного надзвичайним розумом, всебічними знаннями та морал. чеснотами. Реальні ж судді мають у своїй практиці намагатися формулювати свої рішення якомога ближче до тих, які виніс би Геркулес. Якщо суддя цього не робить, він сам виносить вирок своїй компетентності і порядності. Справа в тім, що Конституція надає індивід. права в надзвичайно абстрактних термінах. Що означають ці абстракції, коли вони застосовуються до конкр. справ? Д. вбачає відповідь на це запитання у морал. прочитанні Конституції. Білль про права слід розуміти як викладення заг. морал. принципів свободи, рівності та гідності, а окр. гр-ни, адвокати і судді повинні інтерпретувати та застосовувати ці заг. принципи у відповідях на більш конкр. морал. запитання.

Д. наполягає на тому, що немає жорсткої межі між правом і мораллю, і намагання їх розділити є марним. У «Правосудді для їжаків» (2011) він пропонує модель єдиної системи право/мораль. Його «інтерпретивізм» відкидає і взаємну незалежність права і моралі, і притаманну теорії природ. права позицію «вето» моралі над правом. Д. бачить вихід у тому, щоб не відокремлювати системи права і моралі, а залишити тільки одну: право є частиною або аспектом моралі. Воно, за його словами, «вбудоване» у мораль, «впливає з» моралі, є «галуззю» моралі. Д. запропонував «третій шлях» у

філософії права між позитивізмом і теоріями природ. права – т. зв. «інтерпретивізм».

Таким чином, інтерпретивізм Д. передбачає такі положення:

1) право не є простою сукупністю даних, конвенцій чи фізичних фактів. Воно є тим, що юристи прагнуть конструювати за допомогою постійних інтерпретацій належного прав. оформлення морально-мотивованих вимог. У цьому полягає основна відмінність між інтерпретивізмом та юрид. позитивізмом;

2) при всіх відмінностях між правом і мораллю немає жорсткої межі. Це положення суперечить гол. вимозі юрид. позитивізму;

3) право не іманентне природі, і не робить юрид. цінності та принципи незалежно існуючими за межами юрид. практики.

Співвідношення права з політикою та економікою. Ще у ранніх творах Д. однією з основних тез було твердження «Особисті права – політичні козири в руках індивідів». Гарантією цих прав може бути лише демократія з її фундаментом *принципом мажоритарності*.

Д. наполягає, що легітимний уряд повинен розглядати усіх гр-н як рівних, з рівною повагою та турботою. Д. висуває два фундамент. гуманіст. принципи – перший, що має бути забезпечено право на гідне життя всіх людей; другий, що кожна людина має відповідальність за визначення і досягнення добробуту в її житті.

Д. розрізняє 2 поняття рівності: рівність добробуту і рівність ресурсів. Ідеал рівності добробуту може бути сконструйований лише за допомогою поняття рівності ресурсів. Їх поділ слід вважати рівним, якщо після його завершення ніхто не хотів би чужої частки ресурсів для себе. Але спосіб досягнення такої рівності не є строго рівним: поділ здійснюється за допомогою ринкового механізму.

Згідно з Д., уряд повинен діяти так, щоб зробити життя гр-н кращим, з рівною турботою за життя кожного члена сусп-ва.

Співвідношення права і релігії. Ці погляди отримали розвиток у його

останніх працях 2011–12 на тему «Релігія без Бога». Д. розглянув можливість рац. обґрунтування релігії і дійшов висновку, що віру в Бога не можна ні обґрунтувати, ні підірвати. Д. запропонував розширити базове уявлення про релігію, включивши в нього і т. зв. «атеїстичні релігії», в яких немає концепту божества. Перша поправка до Конституції США забороняє уряду «встановлювати» релігії, обмежувати її «вільне відправлення» та карати як за сповідання будь-якої релігії, так і за відсутність такого сповідання.

Інше питання стосується інтерпретації. Більшість людей розуміє посилення на «релігію» в конст. док-тах як вказівку на організовані церкви або подібні їм групи. Боротьба за реліг. свободу історично була боротьбою за свободу вибирати, до якої з таких груп приєднатися. З часом право на реліг. свободу стало розумітися не тільки як свобода вибору між теїстичними релігіями, але і як свобода не мати ніякої релігії. Захист права на свободу совісті повинен поширюватися на всі релігії, в т. ч. на релігії без Бога.

Громад. та політ. діяльність. Д. відігравав вагомий роль у політ. житті (є одним із ідеологів руху т. зв. Affirmative Action (термін, який неможливо однозначно перекласти як просто «ствердна», або «позитивна дія» – йдеться про систему політ.-прав. заходів із запобігання й компенсації расової, нац., гендерної дискримінації, або недотримання прав осіб з обмеженими можливостями); ініціював протест проти призначення Р. Борка до складу Верхов. суду США в 1987; брав участь в організації переговорів представників Африканського Нац. конгресу з юристами і суддями ПАР на поч. 1990-х рр.; брав участь у комітетах виборців від демократів у 2000-х (Hillary Rodham Clinton for US Senate Committee, John Kerry for President, Obama for America), був співголовою у Закорд. філії демократ. партії; був членом Ради осв. тресту письменників і науковців (the Council of Writers and Scholars Educational Trust), консультував з прав людини у Фонді Форда (Human Rights consultant to the Ford Foundation). Широкий сусп. резонанс викликали його критичні оцінки ситуації з дотриманням громадян. прав у США після 11 верес. 2000, а також видана за його ред. збірка критичних матеріалів щодо виборів президента Буша-

молодшого (2002). Протягом двох десятиліть він регулярно виступав як політ. та літературний коментатор у «Нью-Йоркському огляді книг» (*The New York Review of Books*).

Тв.: A Matter of Principle/R Dworkin. Cambridge, Ma, 1985; Law's Empire. Cambridge, 1986; Philosophical Issues in Senile Dementia. Washington, DC, 1987; A Bill of Rights for Britain: Why British Liberty Needs Protection. London, 1990; Life's Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom. New York, 1993; Freedom's Law. The Moral Reading of the American Constitution. Cambridge, MA, 1996; Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality. Cambridge, MA, 2000; Justice in Robes. Cambridge, Massachusetts, 2006; Justice for Hedgehogs. Cambridge, Mass, 2011; Religion Without God. Cambridge, Massachusetts, 2013; Серйозний погляд на права; [пер з англ. А. Фролкін]. К., 2000; Цілість права. У кн.: Філософія права / за ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена; [пер. з англ. П. Таращука]. К., 2007; Верховенство права. У кн.: Філософія права і загальна теорія права, 2013, № 1.

Лім.: Guest S. Ronald Dworkin (Jurists: Profiles in Legal Theory). Stanford, 1991; Титов В. Д., Коваленко Г. В. Творчий шлях Роналда Дворкіна // Вісник Академії правових наук України, 2011, № 4(67); Гест С. Єдність і смисл в теорії права Рональда Дворкіна // Філософія права і загальна теорія права, 2013, № 1; Гест С. Інтерпретація права // Філософія права і загальна теорія права, 2014, № 1–2.

Г. В. Коваленко.